

et-Teshîl

Şerhu Letâifi'l-işârât

Şeyh Bedreddin
(ö. 820 h. / 1417-18 m.)

Tahkik
Dr. Mustafa Bülent Dadaş

Birinci Cilt

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 784
İSAM Yayınları 213
Klasik Eserler Dizisi 29
© Her hakkı mahfuzdur.

et-TESHİL

Şeyh Bedreddin

Tahkik
Mustafa Bülent Dadaş

et-Teshil

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
Tahkik Yayın Kurulu ilmf kontrolünde hazırlanmıştır.

İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 40 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 0850
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Yayın hazırlık Orhan Ençakar, Mustafa Demiray
Tashih Mohamed Shahn, Orhan Ençakar,
İsa Kayaalp, Abdülkadir Şenel, İsmail Özbilgin
Tasarım Ali Haydar Ulusoy, İbrahim Dervişmüezzın, MimEmin

Bu eser
TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayınlanmıştır.

Proje koordinatörü M. Suat Mertoglu

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun
21.12.2018 tarihli ve 2018/18 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: İstanbul, Eylül 2019 m. / 1441 h.
ISBN 978-605-7580-67-2 (Tk.)
978-605-7580-68-9 (1. Cilt)

Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Serhat Mah. 1256. Sokak No. 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 15402

Basım

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere/İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00
Sertifika No. 44452

Şeyh Bedreddin

et-Teshil [التسھیل] / Şeyh Bedreddin ; tahkik Mustafa Bülent Dadaş. – İstanbul :
Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.

Birinci Cilt, 53, 611 s. ; 24 cm. – (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 784. İSAM Yayınları ;
213. Klasik Eserler Dizisi ; 29)

Dizin ve kaynakça var.

ISBN 978-605-7580-67-2 (Tk.) 978-605-7580-68-9 (1. Cilt)

İçindekiler

Kısaltmalar 7

Takdim 9

Önsöz 13

ŞEYH BEDREDDİN ve *et-TESHÎL*

Dr. Mustafa Bülent Dadaş

I. Şeyh Bedreddin 17

1. Adı, Ailesi, Doğum Yeri ve Tarihi 17

2. Tahsil Hayatı 18

3. Aldığı Görevler 21

4. Vefatı 22

5. Eserleri 24

5.1. Fıkha Dair Eserleri 24

5.2. Diğer Eserleri 25

II. *et-Teshîl* 27

1. Muhtevası 27

2. Önemi 28

3. Yazılış Amacı ve Konuların İşleniş Tarzı 28

4. Üzerine Yapılan Çalışmalar 29

5. Kaynakları 30

6. Fıkıh Literatüründeki Yeri 32

7. Fıkhî Açından Tahlili 34

7.1. Usul-i Fıkıh Açısından Tahlili 34

7.2. Furu-i Fıkıh Açısından Tahlili 36

- 7.2.1. Fıkhî Tercihleri 36
- 7.2.2. Diğer Hanefî Kitaplarındaki Tercihlerle Mukayesesi 37
- 7.2.3. Mezhep Dışı Görüşleri Tercihleri 38
- 7.2.4. Tercih Sebepleri 39
- 7.2.5. Diğer Mezheplere Yapılan Atıflar 39
- 8. Nüshaları 40
 - 8.1. Millet Kütüphanesi Veliyüddin Carullah Nüshası, nr. 698
(Rumuz: 'ج') 43
 - 8.2. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, nr. 335 (Rumuz: 'ح') 44
 - 8.3. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, nr. 837
(Rumuz: 'ش') 45
 - 8.4. Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim Paşa Nüshası,
nr. 553 45
 - 8.5. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, nr. 3851 46
 - 8.6. İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi, nr. 511 46
 - 8.7. Selimiye Kütüphanesi, nr. 813 46
- Tahkikte Takip Edilen Yöntem 47
- Kaynakça 49

Kısaltmalar

- b. bin, ibn
- bk. bakınız
- DİA Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*
- Ktp. Kütüphanesi
- nr. numara
- nşr. neşreden (tahkik eden)
- ö. ölümü, ölüm tarihi
- s. sayfa
- vr. varak

Takdim

Hamdolsun Allah'a! Selâm olsun O'nun elçisi Hz. Muhammed'e ve diğer seçkin kullarına!

Elinizdeki eser, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından geçmiş entelektüel mirasımızın aydınlatılması ve yeni dönemin inşası için sağlam bir zemin elde edilmesi hedefiyle yürütülen İkinci Klasik Dönem Projesi kapsamında yayımlanmıştır. Bu çerçevede diğerlerinin yanı sıra Osmanlı döneminin de ilim ve düşünce hayatı mercek altına alınarak monografiler ve entelektüel biyografiler yayımlanması ve bu dönemde telif edilmiş eserlerin ilmî neşirlerinin gerçekleştirilmesi öncelikli hedeflerimiz arasında yer almaktadır.

Proje kapsamında ilk defa ilmî neşri gerçekleştirilen *et-Teshîl*, Osmanlı'nın kuruluş dönemi uleması arasında gösterilen, fıkha dair ayrıca *Câmi'u'l-fusûleyn* ile *Letâifü'l-işârât* gibi eserleri bulunan ve Mûsâ Çelebi döneminde kazaskerlik de yapan Şeyh Bedreddin'e (ö. 820/1417-1418) aittir. Adı, ömrünün son dönemlerinde kendisine nispet edilen bazı aykırı düşünceler ve idamıyla son bulacak devlete isyan hareketiyle tarihe geçtiğinden ve böylece en fazla tartışılan isimlerden biri haline geldiğinden, aslında bir Hanefî fakihî olan Şeyh Bedreddin'in hukukçu kimliği geri planda kalmıştır. Bu yüzden *et-Teshîl* neşri Osmanlı hukuk düşünce birikimine olduğu kadar, Şeyh Bedreddin'in ihmal edilen fakih kimliği yönüne de ışık tutacaktır diye umuyoruz.

Bilindiği üzere Hanefî mezhebinin muhtasar fıkıh metinleri arasında “mütûn-i erbaa” olarak şöhret kazanmış dört eser bulunmaktadır. Bunlar Mevsilî'nin (ö. 683/1284) *el-Muhtâr*'ı, Mahmûd b. Sadrüşşerîa el-Evvel'in (ö. 673/1274?) *el-Vikāye*'si, Ebü'l-Berekât en-Neseff'nin (ö. 710/1310) *Kenzü'd-dekâ'ik*'i ve İbnü's-Sââtî'nin (ö. 694/1295) *Mecma'u'l-bahreyn*'idir. Bu dört eser hem fıkıh tedrisatı hem de sonrasında üretilen fıkıh metinleri için temel başvuru kaynağı olmuş; mütûn-i erbaa örnek alınarak Osmanlı uleması tarafından da metin ve şerhler telif edilmiştir. Bunların en meşhuru Molla Hüsrev'in (ö. 885/1480) daha ziyade *el-Vikāye* ve *Kenzü'd-dekâ'ik*'i merkeze alarak hazırladığı *Gurerü'l-ahkâm*'ı ve onu şerhetmek üzerine kaleme aldığı *Dürerü'l-hükkâm*'ıdır.

Şeyh Bedreddin, Molla Hüsrev'den önce *Letâifü'l-işârât* adlı mezhepler arası mukayeseli bir fıkıh metni hazırlayarak ferâiz kısmı hariç mütûn-i erbaada yer alan bütün mesâili bu metinde zikretmiş, ayrıca her faslın sonuna mütûn-i erbaada geçmeyen diğer bazı önemli meseleleri de ilave etmiştir. Talebelerin metni anlamakta zorlandıklarını gören Şeyh Bedreddin kendi eseri üzerine *et-Teshîl* adıyla orta hacimli bir de şerh yazmıştır. Metin olarak hazırlanan *Letâifü'l-işârât*; tertibi, üslubu ve atıfta bulunduğu mezhep imamlarına işaret etmek için kullandığı rumuzlar açısından İbnü's-Sââtî'nin *Mecma'u'l-bahreyn*'ine benzemekle birlikte içerdiği meseleler ve zikredilen görüşlerin gerekçelerine de yer vermesi gibi yönlerden bu eserden farklılaşır. *Letâifü'l-işârât*'ın şerhi olarak kaleme alınan ve sorgulayıcı bir dile sahip olan *et-Teshîl* ise Şeyh Bedreddin'in 1000 kadar özgün görüşü ile çeşitli itiraz ve yorumlarını ihtiva etmesi yönüyle özelde Osmanlı uleması, genelde ise Hanefî mezhebi literatürü açısından dikkat çekici bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şeyh Bedreddin'in *et-Teshîl* adlı bu şerhi Dr. Mustafa Bülent Dadaş tarafından ilk olarak 2014 yılında doktora tezi olarak

hazırlandı. Sonrasında tezin Türkçe inceleme kısmı geliştirilerek İSAM tarafından 2018 yılında *Şeyh Bedreddin: Bir Osmanlı Fakihî* adıyla yayımlandı. Tezin tahkikli neşir kısmı da uzun ve yorucu bir çalışma sonucunda geliştirildi ve elinizdeki şeklini aldı. Dadaş, diğer mezheplere yapılan atıfları ilgili kaynaklarından kontrol ederek bu atıfların bir tür sağlamlasını yaptığı gibi *et-Teshîl* üzerine Fâzıl Emîr tarafından kaleme alınan *Hâşiye*'den yaptığı alıntılarla da eserin anlaşılmasını kolaylaştırdı. Osmanlı'nın kuruluş döneminde telif edilen *et-Teshîl*'in neşrinde asıl metni oluşturan *Letâifü'l-işârât* parantez içinde ve kalın (bold) olarak verilmek suretiyle metinle şerhin birbirinden kolayca ayrıştırılması sağlanmıştır. Asıl metni oluşturan *Letâifü'l-işârât*'ın müstakil bir baskısının da kurumumuz tarafından ayrıca yapılması planlanmaktadır.

Elinizdeki eserin yayıma hazırlanmasında kendilerine müteşekkîr olduğumuz çok sayıda ismin önemli katkıları oldu. Bunlardan eserin tahkik kısmının sorumluluğunu üstlenip tashihini de yapan ve süreci yakından takip edip eserin son şeklini alması için çaba harcayan İSAM Tahkik Yayın Kurulu üyesi Dr. Orhan Ençakar'a özellikle teşekkür ederim. Ayrıca eserin Türkçe kısmının sorumluluğunu üstlenen Dr. Mustafa Demiray'a, tashih ve imla kontrolüne katkı veren Muhammed Şahin'e ve sayfa tasarımını yapan Ali Haydar Ulusoy ile İbrahim Dervişmüezzîn'e de şükranlarımı sunarım.

Doç.Dr. M. Suat Mertoğlu
İSAM Yayın Kurulu Başkanı

Önsöz

İslâm tarihi boyunca farklı sebeplerle, mahir olduğu alana nispetle diğer alanlarda daha fazla tanınmış âlimler olmuştur. Bu âlimlerden biri de Şeyh Bedreddin'dir. Diyanet İşleri başkanlarından Şerafettin Yaltkaya'nın *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin*'i ve Nazım Hikmet'in onun bu eserinden ilham alarak yazdığı *Şeyh Bedreddin Destanı*'ndan sonra Bedreddin, ülkemiz aydınlarının tartıştığı tarihî şahsiyetlerin en önemlilerinden biri hâline gelmiştir. Onun bu kadar gündemde tutulmasının sebeplerini; devlete isyan ettiği gerekçesiyle idam edilmesi, dönemin bazı tarihî kaynaklarında öğrencisi Börklüce Mustafa'ya -dolayısıyla da hoca-talebe ilişkisine binaen kendisine nispet edilen sosyalist fikirler ve yine kendisine nispet edilen *Vâridât* adlı eserdeki zahirî, İslâm'ın yerleşik esaslarına muvafık olmayan görüşler şeklinde sıralamak mümkündür. Onun etrafında oluşan birbiriyle uyumsuz görüş ayrılıklarının en önemli sebebi, onu olduğu gibi tanımak niyetiyle yola çıkmak yerine, görülmek istenen şekliyle tanımak niyetiyle hareket etmektir. Takdir edileceği üzere, tarihî bir şahsiyeti tanımının en sağlıklı yolu, yazdığı eserlere müracaat etmektir. Ancak üzülmek gerekirse Bedreddin ve görüşleri hakkında farklı dillerde yazılan eserlerin büyük çoğunluğu, ona nispeti kesin olan kitaplara müracaat edilmeden, hayal gücünün ürettiği fikirlere dayanılarak telif edilmiştir. Tabi bunda Bedreddin'in yazdığı eserlerin kısa bir süre öncesine kadar tercüme edilmemiş olmasının da ciddi bir payı vardır.

Kanaatimizce Bedreddin, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminin beş büyük fakihinden biridir. Fıkıh sahasında telif ettiği *Câmiu'l-fusûleyn*, *Letâifü'l-işârât* ve *Letâif*'in şerhi *et-Teshîl* adlı eserlerle ismini fıkıh tarihine yazdırmıştır. Üslup bakımından bilinen diğer Hanefî fakihlerinden farklılık arzeden Bedreddin, özellikle de *et-Teshîl*'de sorgulayıcı bir dil kullanmıştır. Onun bu itirazcı üslubu sonraki kimi fakihler tarafından da benimsenmiştir. Bununla birlikte hayatının devlete isyan ithamıyla idam edilerek sonlanması ve başka farklı sebeplerle *Letâifü'l-işârât* ve *et-Teshîl*, -biyografi kitaplarında kendilerinden kısaca bahsedilse de hak ettikleri değeri yeterince görememiş ve ilmî neşirleri yapılmadığı için de günümüze kadar kütüphane raflarında yazma nüshalar halinde kalmıştır.

Bedreddin'in fıkıha dair ilk kitabı olan *Letâifü'l-işârât* mukayeseli bir hukuk kitabıdır. Tertibi, kullandığı rumuzları ve ihtiva ettiği meseleler bakımından kendisinden büyük ölçüde istifade ettiği İbnü's-Sââtî'nin (ö. 694/1295) *Mecmau'l-bahreyn* adlı kitabına benzese de ele aldığı meselelerin fazlalığı ve zikredilen görüşlerin gerekçelerine yer vermesi bakımından ondan farklıdır. Bedreddin'in, *Letâifü'l-işârât*'ın daha rahat anlaşılması için yazdığı *et-Teshîl* ise bir taraftan telif gayesi olan *Letâifü'l-işârât*'ın kolayca anlaşılmasını sağlama hedefini yerine getirirken, diğer taraftan Bedreddin'in kendine ait özgün fikirleri ihtiva etmesiyle fıkıh literatüründe önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Bu kitap, *Şeyh Bedreddin'in Teshîl Adlı Kitabının Tahkik ve Tahlili* başlıklı doktora tezimizin dirâse kısmının özeti ve *et-Teshîl*'in tahkikli metninden oluşmaktadır. Burada kitabın basılmasına kadar geçen sürecin her aşamasında önemli katkıları bulunan, muhterem ilim adamları Dr. Orhan Ençakar ve Dr. Mustafa Demiray başta olmak üzere, İSAM'ın bütün yetkililerine teşekkürlerimi sunmayı bir borç telakki ediyorum.

Dr. Mustafa Bülent Dadaş
Ankara 2019